

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”,
Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално
направление: 3.2.Психология (Възрастова и педагогическа психология)

Автор на дисертационния труд: **КОНСТАНТИНА ДИМИТРИОС ГАДЗИОРА**

Тема на дисертационния труд: **„ВЛИЯНИЕ НА КУЛТУРАТА ВЪРХУ НАГЛАСАТА КЪМ
ЖИВОТА НА СТАРИТЕ ХОРА: СРАВНИТЕЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ МЕЖДУ ГЪРЦИЯ И
БЪЛГАРИЯ“**

Научен ръководител: **проф. д-р Иванка Асенова**

Получени материали: дисертация, автореферати на български и английски език

1. Лични данни за докторантката

Константина Димитриос Гадзиора е родена на 04.09.1990 година. Гражданин е на Република Гърция. През 2008 година завършва отдела за науки за ранно образование на Тракийския университет „Демокритус“ в Александрополис. През 2018 година успешно придобива магистърска степен по Специална педагогика към ЮЗУ“Неофит Рилски“ Благоевград. През 2019 година е зачислена за редовен докторант към същия университет.

2. Нормативно обезпечаване на защитата

Докторант Константина Димитриос Гадзиора е зачислен за редовен докторант към катедра „Психология“ и като такава в процеса си на обучение е изпълнила всички свои задължения от индивидуалния план в съответствие със ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ“Неофит Рилски“. Дисертационната разработка успешно е преминала проверка с Програма iThenticate на фирма Turnitin за установяване на сходство и плагиатство с чужди трудове.

3.Основни теоретични акценти в дисертационната разработка

Представената за рецензиране дисертационна разработка е в обем от 160 страници, обхващащи увод, три глави, обобщение, изводи, приноси, библиография и приложения. Библиографската справка включва 165 автора. Материалът е онагледен с 48 таблици.

Още в уводната част докторантката представя значимостта на избраната тематика, споменавайки, че според данни на Световната здравна организация „населението във високо развитите страни, и особено в европейските страни, застарява бързо и дялът на възрастните хора прогресивно нараства, като броят на хората на възраст над 60 години надвишава броя на децата под 5 години, а прогнозата е, че до 2030 година всеки шести ще бъде над 60-годишна възраст“ (стр.6.) Доказателствата и идеите за анализа на старостта се предлагат в глава първа, обозначена като теоретична част.

Анализирани са конструктите:

- Нагласи – определение, генезис, характеристики, функции
- Психично благополучие – теоретична концептуализация
- Цел в живота – смисъл
- Житейска ориентация – оптимизъм
- Удовлетвореност от живота с изследвания за гръцка и българска популация.

Представени са аналитични данни за пандемията от Covid-19 и нейните психологични ефекти върху възрастните хора. Теоретичният анализ включва и резултати от проведени изследвания през този период. Предложена е съвременна интерпретация на типологията на стареенето, описваща четири типа: биологично стареене; психологично стареене, свързано със способността за успешно адаптиране към промените, настъпващи в организма и психика в сравнение със средното за генералната популация; третият тип - функционално стареене, което има много общо с психологичното стареене, и се отнася до способностите на възрастния индивид за социално функциониране и четвърти тип - социалното стареене, включващо социалните умения и способности за качествена реализация на социалните роли (Pathath, 2017:16). Резултатите от проучванията показват, че стареенето се възприема много по-положително в източните култури, отколкото в западните култури, което се обяснява с влиянието на будистките и конфуцианските философии върху концепциите и възприятията на източните народи за стареенето и старите хора (Karasawa et al., 2011). Специално внимание докторантката обръща на благополучието като многостранна концепция, която се отнася до най-добрите субективни усещания и функциониране в живота на човека (Ryan & Deci, 2000), свързано с липса на неразположение, тъй като връзката между болестта и отрицателните ефекти и съответно благосъстоянието и положителните ефекти не е реципрочна. Постулира се идеята, че в този процес важна роля имат семейството и културата (Efklides, Kalaitzidou & Chankin, 2003). В този контекст възрастта се представя и като предиктор за оценката на удовлетвореността от живота на възрастните европейци (Angelini et al., 2012) към които се отнасят и българските и гръцките възрастни граждани. Прави добро впечатление добрата информираност и съвременна интерпретация на изследваните психологични феномени.

4. Адекватност на изследователската програма с темата на дисертацията.

Самостоятелно, в отделна глава, докторантката представя идеята си за провеждане на психологично изследване в две страни: Република Гърция и Република България. Целта му е да „проучи в сравнителен план отношението към живота на гръцките и българските

възрастни хора. Времето за извършване на оценката на изследването съвпадна с непредвидената ситуация, наложена от живота в условията на пандемията от COVID-19, което ни задължава при анализа на емпиричните данни да вземем предвид и този факт“. Всъщност справянето с пандемията е критерият за оценка на психологичното благополучие, тъй като то касае и живота и функционирането на възрастния човек. В този смисъл може да се приеме, че социокултурната среда е значимият фактор за всички измервани променливи. Така логично звучи и основната хипотеза, че „възрастните гърци имат по-положителна нагласа към живота в сравнение с възрастните българи“. Тя се потвърждава, за разлика от първата под хипотеза, която съдържа обосноваване на няколко компонента: “Гръцките възрастни хора показват по-ниско ниво на психичен дистрес и по-високи нива на психологично благополучие, удовлетворение от живота, диспозиционен оптимизъм и цел в живота в сравнение с българските възрастни хора. Така поставена тя частично се потвърждава, тъй като не допълва или надгражда измерваните променливи. Логично е да се предположи, че след като се правят социокултурни замервания, демографските фактори ще повлияват изразеността на всички променливи.

Изследваните лица са достатъчни, за да може самото изследване да се определи като представително (165 участника в гръцката група, разделени по пол, възраст, образование, условия на живот и място на пребиваване и 147 участника от българската извадка, разделени по същите признаци). Използваните психологични въпросници са класически и обезпечават търсените зависимости за установяване на статистически разлики.

5. Умение на докторанта да обработва и представя резултати от проведеното изследване

Добрите изследователски умения на докторантката се разкриват в самостоятелната втора глава, в която са поместени резултатите от проведеното изследване. Последователно са представени данни за ефекта на демографските характеристики върху резултатите по променливите за гръцката извадка възрастни хора и обхвата на ефекта върху българските възрастни хора, които участват в изследването. С търсенето на статистическа значимост, докторантката успешно успява да представи и ефектите на взаимодействие между демографските характеристики, също за двете групи изследвани лица. Това е доказателство за отговорното и отношение и високата и прецизност за разкриване влиянието на социокултурната среда върху измерваните дименсии. Установяването на корелационните зависимости, между тях доказва това. Те са представени подробно и коректно.

Интерес представляват сравнителните анализи, чрез които се доказва, че има по-високо ниво на психичен дистрес при българските възрастни хора в сравнение с гръцките възрастни хора и сходно ниво на психично благополучие, гръцките възрастни хора, които живеят сами на село, имат най-високо ниво на психичен дистрес, и гръцките възрастни хора, които живеят на село с роднини са най-ниско ниво на психичен стрес. Културата пряко повлиява себеоценяването. Българските възрастни жени, които живеят с роднини, демонстрират най-високо ниво на психично благополучие, докато възрастни жени, които живеят сами, демонстрират най-ниско ниво на психично благополучие; българските възрастни хора с висше образование, които живеят при роднини, демонстрират най-високо ниво на психично благополучие, а гръцките възрастни хора без висше образование, които живеят сами, демонстрират най-ниско ниво на психично благополучие. Гръцките възрастни жени, които живеят с роднините си, демонстрират най-високо ниво на диспозиционен оптимизъм, а българските възрастни мъже, които живеят сами, демонстрират най-ниско ниво на диспозиционен оптимизъм. Гръцките възрастни жени с основно образование, живеещи при роднините си, демонстрират най-високо ниво на оптимизъм, а българските възрастни мъже със средно или висше образование, които живеят сами, както и гръцките възрастни жени с висше образование, които живеят сами, демонстрират най-ниско ниво на оптимизъм. Гръцките възрастни мъже с висше образование демонстрират най-високата цел в живота, а българските възрастни мъже със средно образование демонстрират най-ниска цел в живота. Гръцките възрастни мъже, живеещи с партньор, демонстрират най-висока цел в живота, а гръцките възрастни мъже, живеещи сами, демонстрират най-ниска цел в живота. Гръцките възрастни жени с висше образование показват най-висока удовлетвореност от живота, а българските възрастни мъже със средно образование показват най-ниска удовлетвореност от живота. Гръцките възрастни жени, които живеят сами, демонстрират най-ниска удовлетвореност от живота, а гръцките възрастни жени, които живеят с партньор и роднини, демонстрират най-висока удовлетвореност от живота. Възрастните гърци с висше образование, които живеят сами, демонстрират най-ниска удовлетвореност от живота, а възрастните гърци с висше образование, които живеят с партньор и роднини, демонстрират най-висока удовлетвореност от живота. Възрастните гърци с висше образование, които живеят на село, демонстрират най-висока удовлетвореност от живота, а възрастните гърци с основно образование и възрастните българи с основно образование, които живеят в градска среда, демонстрират най-ниска удовлетвореност от живота. Така получените резултати потвърждават основната хипотеза, че гръцките и българските възрастни хора се различават в

нагласата си към живота в отговор на пандемията от COVID-19, тъй като проучването е проведено в този период. Предложените изводи отговарят на получените резултати.

6. Цялостно впечатление от представения за вътрешна защита дисертационен труд

За защита е представен дисертационен труд, който напълно отговаря на изискванията за подобен род научни разработки. Авторът и – докторант Константина Димитриос Гадзиора е положила много усилия за провеждането на изследването и професионални умения и компетенции за обосноваване на резултатите от него. Предоставения автореферат(на български и английски език) напълно покрива съдържанието на основния текст. Подкрепям приносните моменти, които докторантката е направила, като смятам обаче, че големият им обем може да бъде редуциран чрез по-стегнатото им представяне. В този си вариант те повтарят направените изводи преди това. Приемам публикациите по темата на дисертацията, които са 4 броя и са достатъчни за покриване на наукометричните показатели за придобиване на научна и образователна степен „доктор“.

Заключение:

В резултат от цялостния прочит на предложената за рецензиране дисертационна разработка на Константина Димитриос Гадзиора на тема: „Влияние на културата върху нагласата към живота на старите хора: сравнително изследване между Гърция и България“ и на основата на изведените мнения и оценки, давам своята положителна оценка за разработката и предлагам на членовете на научното жури да присъди на автора и научната и образователна степен „доктор” в Област на висшето образование: 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление: 3.2. Психология (Педагогическа и възрастова психология)

25.05. 2023 г.

Рецензент:

/ доц. д-р Р. Манчева/

REVIEW

of a dissertation submitted for internal defense for awarding the educational and scientific degree "doctor", Field of higher education: 3. Social, economic and legal sciences, Professional direction: 3.2. Psychology (Age and pedagogical psychology)

Author of the dissertation: **KONSTANTINA DIMITRIOS GKATZIORA**

Dissertation topic: " **THE IMPACT OF CULTURE ON ELDERLY PEOPLE'S ATTITUDE TOWARDS LIFE: A COMPARATIVE STUDY BETWEEN GREECE AND BULGARIA**"

Scientific supervisor: **Prof. Dr. Ivanka Asenova**

Received materials: dissertation, project for an abstract

1. Personal data of the doctoral student

Konstantina Dimitrios Gadziara was born on September 4, 1990. He is a citizen of the Republic of Greece. In 2008, he graduated from the Department of Early Education Sciences Democritus University of Thrace in Alexandroupolis. In 2018, he successfully obtained a master's degree in Special Pedagogy at the "Neofit Rilski" SSU Blagoevgrad. In 2019, she was enrolled as a full-time doctoral student at the same university.

2. Normative provision of protection

Doctoral student Konstantina Dimitrios Gadziara has fulfilled all her obligations from the individual plan in accordance with the ZRASRB, the Regulations for its application and the internal rules for the development of the academic staff at the Neofit Rilski University of Applied Sciences. The dissertation development submitted for review has successfully passed a check with the iThenticate Program of the company Turnitin to establish similarity and plagiarism with other works. The information submitted for three independent publications meets the requirements of 30 points as a condition for obtaining the degree of "PhD".

3. Main theoretical emphases in the dissertation development

The dissertation work submitted for review is a volume of 160 pages, covering an introduction, three chapters, summary, conclusions, contributions, bibliography and appendices. The bibliographic reference includes 165 authors. The material is illustrated with 48 tables.

Already in the introductory part, the doctoral student presents the significance of the chosen topic, mentioning that according to data from the World Health Organization, "the population in highly developed countries, and especially in European countries, is aging rapidly and the share of elderly people is progressively increasing. The number of people over the age of 60 exceeds the number of children under 5, and it is predicted that by 2030 one in six will be over the age of 60" (p.6.) The evidence and ideas for the analysis of old age are offered in chapter one, designated as the theoretical part.

The constructs were analyzed:

- Attitudes – definition, genesis, characteristics, functions
- Mental well-being – a theoretical conceptualization
- Purpose in life - meaning
- Life orientation - optimism
- Life satisfaction with studies for Greek and Bulgarian population.

Analytical data on the Covid-19 pandemic and its psychological effects on the elderly are presented. The theoretical analysis also includes results of research carried out during this period. A modern interpretation of the typology of aging is proposed, describing four types: biological aging; psychological aging, related to the ability to successfully adapt to changes occurring in the body and psyche compared to the average for the general population. The third type, functional aging has much in common with psychological aging and refers to the older individual's ability to function socially. The fourth type - social ageing, includes social skills and abilities for quality realization of social roles (Pathath, 2017:16). Research results show that aging is perceived much more positively in Eastern cultures than in Western cultures, which is explained by the influence of Buddhist and Confucian philosophies on Eastern peoples' concepts and perceptions of aging and old people (Karasawa et al., 2011). The PhD student pays special attention to well-being as a multifaceted concept that peers to the best subjective feelings and functioning in a persons life (Ryan & Deci, 2000), associated with the absence of discomfort, because the relationship between illness and negative effects and, according, well-being and the positive effects are not reciprocal. It is postulated that family and culture play an important role in this process (Efkiades, Kalaitzidou & Chankin, 2003). In this context, age is also presented as a predictor for the assessment of life satisfaction of elderly European (Angelini

et al., 2012), which also includes Bulgarian and Greek elderly cities. The good awareness and modern interpretation of the studied psychological phenomena makes a good impression.

4. Adequacy of the research program with the topic of the dissertation.

Independently, in a separate chapter, the doctoral student presents her idea for conducting psychological research in two countries: the Republic of Greece and the Republic of Bulgaria. Its purpose is to comparatively study the attitude to life of Greek and Bulgarian elderly people. The timing of the research evaluation coincided with the unforeseen situation imposed by life in the conditions of the COVID-19 pandemic, which obliges us to consider this fact when analyzing the empirical data.

In fact, coping with the pandemic is the criterion for evaluating psychological well-being, as it also affects the life and functioning of the elderly person. In this sense, it can be assumed that the sociocultural environment is the significant factor for all measured variables. The main hypothesis that "Greek adults have a more positive attitude towards life compared to Bulgarian adults" sounds logical. It is confirmed, in contrast to the first sub-hypothesis, which contains a justification of several components: "Greek elderly show a lower level of mental distress and higher levels of psychological well-being, life satisfaction, dispositional optimism and purpose in life compared with the Bulgarian elderly. Thus posited, it is partially confirmed, as it does not supplement or supersede the measured variables. It is logical to assume that once sociocultural measurements are made, demographic factors will influence the salience of all variables.

The individuals studied are sufficient for the study itself to be defined as representative (165 participants in the Greek group, divided by gender, age, education, living conditions and place of residence and 147 participants from the Bulgarian sample, divided by the same characteristics). The psychological questionnaires used are classical and provide the sought-after dependencies for establishing statistical differences.

5. The doctoral student's ability to process and present the results of the conducted research

The good research skills of the doctoral student are revealed in the independent second chapter, which contains the results of the conducted research. Data on the effect of demographic characteristics on variable outcomes for the Greek elderly sample and the extent of the effect on the Bulgarian elderly participating in the study are presented sequentially. With the search

for statistical significance, the doctoral student successfully managed to present the interaction effects between the demographic characteristics, also for the two groups of subjects. This is proof of the responsible attitude and the high precision of revealing the influence of the sociocultural environment on the measured dimensions. Establishing correlational dependencies between them proves this. They are presented in detail and correctly.

Of interest are the comparative analysis, through which it is proved that there is a higher level of mental stress in the Bulgarian elderly compare to the Greek elderly and a similar level of mental well-being, the Greek elderly who lives along in the village have the high est level of mental stress, and the Greek elderly who lives in the country side with relatives have the least level of mental stress. Culture directly affects self-esteem. Bulgarian elderly women who lives with relatives demonstrated the high est level of mental well-being, while elderly women who lives along demonstrated the least level of mental well-being; Bulgarian elderly with a higher education who lives with relatives demonstrated the high est level of mental well-being, and Greek elderly without a higher education who lives along demonstrated the least level of mental well-being. Greek elderly women who lives with their relatives demonstrated the high est level of dispositional optimism, and Bulgarian elderly man who lives along demonstrated the least level of dispositional optimism. Greek elderly women with primary education living with their relatives demonstrated the high est level of optimism, and Bulgarian elderly man with secondary or higher education who lives along, as well as Greek elderly women with tertiary education who lives along, demonstrated the most law level of optimism. Greek made adults with a higher education demonstrated the high est purpose in life, and Bulgarian made adults with a secondary education demonstrated the least purpose in life. Greek order man living with a partner demonstrated the high est purpose in life and Greek order man living along demonstrated the least purpose in life. Greek adult women with higher education show the high est life satisfaction, and Bulgarian adult man with secondary education show the least life satisfaction. Greek elderly women who lives along demonstrated the least life satisfaction, and Greek elderly women who lives with a partner and relatives demonstrated the high est life satisfaction. Greek adults with higher education who lives along demonstrated the least life satisfaction, and Greek adults with higher education who lives with a partner and relatives demonstrated the high est life satisfaction. Greek adults with a higher education who lives in the country side demonstrated the high est life satisfaction, while Greek adults with a primary education and Bulgarian adults with a primary education who lives in an Urbán environment demonstrated the least life satisfaction. The results thus obtained confirm the main hypothesis

that Greek and Bulgarian elderly different in their attitude towards life in response to the COVID-19 pandemic, since the study was conducted during this period. The proposed conclusions correspond to the obtained results.

6. Overall impression of the dissertation submitted for internal defense

A dissertation work is submitted for defense, which fully meets the requirements for such kind of scientific works. The author and PhD student Konstantina Dimitrios Gadziara has put a lot of effort into conducting the research and professional skills and competencies to substantiate its results. The submitted abstract (in Bulgarian and English) fully covers the content of the main text. I support the points the PhD student made, but I think their book would be reduced by a higher presentation. In this version, they repeated the conclusions made before. I accept the publications on the subject of the dissertation, which are 4 in number and are sufficient to cover the scientometric indicators for obtaining the scientific and educational degree "doctor".

Conclusion:

As a result of the complete reading of the dissertation work proposed for review by Konstantina Dimitrios Gadziara on the topic: "Influence of culture on the attitude towards the life of old people: a comparative study between Greece and Bulgaria" and based on the opinions and evaluations presented, I give my positive evaluation for the development and I propose to the members of the scientific jury to award the author the scientific and educational degree "Doctor" in the Higher Education Region: 3. Social, economic and legal sciences, Professional direction: 3.2. Psychology (Pedagogical and Age Psychology)

Date: 25.05. 2023 г.

Blagoevgrad

Review by:

/ Assoc. Prof. R. Mancheva PhD/